

IX.Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni (6-8 Mayıs 2010), Eskişehir, 2011. s.321-345.

TASAVVUF EĞİTİMİ AÇISINDAN YUNUS EMRE

Prof.Dr.Mustafa Ergün*

Giriş

Ortaçağlarda tüm toplumların hayatında egemen olan dinî eğitim sisteminde, regüler dinin öğretildiği mektep-medrese eğitimi ile tasavvufî dinin öğretilip eğitildiği kurumlar yanyana yaşamıştı. Bugün de, bu iki dinî eğitim sistemi de yaşamaktadır. Birbirinden birçok açılardan farklılaşan bu eğitim sistemlerinin farkları ne idi?

Tasavvufun eğitim anlayışı, o zaman çok yaygın olan medrese eğitiminden farklı, hattâ bazı açılardan ona tamamen zıt idi. Bu farklılık ve zıtlık konu, amaç, metod ve kurumlar bakımından idi.

Medreselerde öğretimin ana konusu din idi. Din ise, bu dünyada ve öte dünyada Allah'ın dosdoğru yolunun "asgarî şartlarını" veriyordu. Dinin insanları eğitme biçimi, onların, nefsanî duyguları arasında dengeli biçimde yaşamalarını sağlamaya yönelikti. Tasavvufçulara göre bu eğitim onları Allah'ın gerçeklik denizine dalmaktan alıkoyuyordu.

Konunun rahatça anlaşılabilmesi için, Yunus'un ve tasavvufun bu konulara bakışını kısaca görmek gerekir. Yunus'un din anlayışı, şeriatın din anlayışından daha farklı; kendince ondan daha ileri idi. Medrese mezunlarının savunduğu "şeriat yolu", Yunus'a göre, menfaate dayalıydı ve insanları öte dünyada Cennet'e ulaştırmayı amaçlıyordu. Bunun için insanlar ibadet ve diğer dinî davranışları yapmak zorundaydılar.

Mutasavvıfların amacı ise, Cennet gibi, kendi nefislerinin rahat edeceği bir yere ulaşmak değil, yüce Allah'ın zâtında

* Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi

erimekti. Yunus, Allah'ın dost yüzünü görüp varolan her şeydeki tecellinin arkasında Hakkı gördükten sonra kesin birliğe ulaştıklarını; artık şirk, ortak diye bir şeyin olmadığını, kendilerinin her dem onunla kaynaşıp onun iradesi doğrultusunda hareket ettiklerini anlatır.

Şeriat, İslâmın şartlarına sıkı sıkıya riayet edilmesini ister. Mutasavvıflar bu şartlara hiç hıyanet etmezler, hiç fitneye düşmezler; bu nedenle de davranışları diğer insanlarınkinden farklıdır. Onlara göre, hakikat bir deniz; şeriat o denizde tahtadan bir gemidir. Mutasavvıflar o denizde yüzmeyi, o denizin bir parçası olmayı öğrenmişlerdir.

*"Şeriat oğlanları nice yol eyde bize
Hakikat deryasında bahrı oldum yüzerim." (85)¹*

Şeriat, dünya işlerinin din açısından düzenlenmesidir. Aşk yoluna giren kişinin bu dünyada bir kararı, bir beklentisi yoktur. Bu dünya bilgisi, insanı bu dünyaya bağlar ve bu şekilde hakikat yolunda bir engel olur. Şeriat, Allah'ın peygamberleri vasıtasıyla insanlara uzanan elleridir. Peygamberlerin yardımı olmadan Allah'ın sırrına ulaşmak mümkün değildir. Hakk yoluna, ancak şeriat ve tarikat kademelerinden geçilerek gidilir. Bu yoldan giderken haller, vecdler, marifetler v.s. ortaya çıkar.

İslâm tasavvufunda Hz. Muhammed'in koyduğu şeriata uymak, Mi'rac olayında Allah'a en çok yaklaşmış yaratılan olarak onun yolunu izlemek esastır. Yunus'un ve mutasavvıfların karşı olduğu, Hz. Muhammed'in şeriatı değil, şeriat olarak dünya hayatının alabildiğine yüceltmesi ve hattâ öte dünyanın da, bu dünyadaki nefislerin isteklerine göre âyarlanmasıdır.

Bu dünyadaki insanları hayatın ebediliğine inandırmak; doğru ve âdil davranan, kendilerini yaratan Rablerine ibadet eden insanlar halinde tutmak için, zamanın ve mekânın değişik boyutlarındaki Cennet ve Cehennem yaşayışlarından haber verilmiştir. Alelâde insanlar için çok büyük terbiye edici özellikleri olan bu yerler, Yunus için pek anlam ifade etmiyor. Onun istediği Hakk'ın hakikatı içinde erimektir. Onun için Cennet'in hoş yaşayışı ile Cehennem'in yakıcı ateşi aynı şeydir (Tasavvuftaki "Nâr da Hakk, nûr da Hakk" görüşü gibi).

¹ Şiir sonlarında veya bazı şiirleri açıklayan metin içindeki numaralar, Abdülbaki Gölpınarlı'nın yayınladığı Divân (1965) adlı eserdeki sayfa numaralarıdır.

*"Âşık mı derim ben ona, Tanrı'nın Uçmağın seve
Uçmak hod bir tuzaktır, eblehler cânın tutmağa.*

*Tutulmadı Yunus cânı, geçti Tamu'dan Uçmağı
Yola düşüp Dost'a gider, ol aslına uyakmağa."*
(38)

Cennet ve Cehennem üzerine dayalı ve insan nefsinin öte dünyada sonsuz rahata ulaşması için bu dünyadaki hayatı düzenleyen din, mutasavvıfların daha baştan aşıkla bir hayat seviyesidir. Cennet ve Cehennem'e ilgi göstermeyen âşık için, bunlar üzerine kurulan dine de hacet yoktur.

*"Din ü millet sorar isen, âşıklara din ne hâcet
Âşık kişi harap olur, harap bilmez din-diyânet.*

*Tâat kılan Uçmak için, din tutmayan Tamu için
Ol ikiden fariğ olur, neye benzer bu işâret."* (45)

Aslında evrendeki herşey, Allah'ın bilgisi, plânı ve iradesi dahilinde olmaktadır. Evrene bakarken bu bilinçle bakmak gerekir. Olayların ve varlıkların gerisindeki gücü iyi tanımak gerekir. Ayağınıza bir taş değdiği zaman veya birisi bir taş vurduğu zaman taşa kızıp onu dövmenin, parçalamanın bir mantığı olur mu? Öyleyse her şeyin Hakk'tan geldiğini bilerek olaylara, yaratıklara belli bir hoşgörü ile bakmalıdır. Tanrı her şeyi yapandır ama, gerek yaptıklarını gerekse insanların gözünü perdelemiştir. Görebilenler için Tanrı'nın gerçeği apaçık ortadadır, göremeyenler için ise asla farkedilmeyecek kadar perdeler altındadır. Âşık, bu perdeleri kaldırmıştır ve her şeyi apaçık görmekte, gördüklerinin ise çok azını söylemektedir.

Tanrı ile aradaki ayrılığı kaldırmak için, görünüşteki dinden daha ilerilere gitmek gerekir.

*"Tadarsan aşk tadından, geçesin zâhir dinden
Ayrılığın adından ol vakit kurtulasın."* (198)

Bu şiirinden dolayı Yunus, muhakkak ki, o zaman da çok eleştirilmişti. O; bunlara karşı yazdığı bir şiirde, Allah'ın kendi gözündeki perdeyi kaldırdığını; ilim ve hikmet okuyanların, "gizli anlamları" şerhedenlerin bile, dünyaya hâlâ perdeli baktıklarını anlatır.

Burada eleştirilen şahsiyet ilim okur ama, değil Hakk'ı, kendini bile bilmez; gördüklerinden, okuduklarından ibret almaz;

halka fetva verir, kendisi tutmaz; ilmi vardır, ameli yoktur. Ameli olmayan ilim de hiç bir işe yaramadığı gibi, insana dayanamayacağı kadar sorumluluk da yüklemiş olur. Çok kitap okuyup da Yunus'u kınayanları, o, aşk kitabını okumaya, çevresindeki Hakk'ın tecellilerini görmeye çağırır.

Çeşitli kitaplar şerh etmekle gerçeğin anlamına ulaşamaz. Çünkü gerçeklik çok büyük bir denizdir. Bu denizi dıştan bilmeye imkân yok; onun içine dalmak gerekir. Şeriatla, bu denizde sadece yüzeysel olarak dolaşılabilir. Dört kitabı okuyup anlamını bilmemek, gerçeğin içine girmemek demektir.

Yunus da, bir çok mutasavvıflar gibi, medreselerde eğitim gördükten sonra tasavvuf alanına geçmiştir. Hakk onun gönlünü açmış, gönlündeki büyük gerçeği, hakikata açılan pencereyi ona göstermiştir. Yunus bu yolda mesafe aldıkça zâhiri ilimlerden ve davranışlardan soğumuş, bu sahalardan uzaklaşmış; ama onların eleştirilerine karşı da her zaman hoşgörülü olmuştur.

"Yeni Yunus"u, aşk meydana getirmiştir. Bu, din adamlarının kolayca anlayabileceği bir durum değildir. Burada, ancak âşık olanların anlayabileceği yeni bir algılama boyutuna geçilmiştir. Müderrislerin bilemedikleri, ulaşamadıkları aslında insanın kendi içindedir; dolayısıyla insanın o büyük uykusundan uyanıp, kendi içindeki gerçeğe ulaşması gerekir. Burada Yunus'un hitabı şöyledir:

*"Mescid ü medrese sende, sen dört yana perakende
Ne kaldın sen bu erkânda, işin katı düşvar-durur."
(67)*

Yunus, Risâletü'n-Nushiyye'sinde, yapılacak öğretimin insana kendisini öğretmesi gerektiğini, esas amacın bu olduğunu anlatır:

*"Nidiverir sana elin yuduğun
Seni unutturur mu okuduğun?" (16)*

İlim hiç bir zaman insana kendisini unutturmamalı, bilakis onun kendi özünü bulmasına yardımcı olmalıdır. Oysa uygulamada, ilim insanı dünya hayatıyla o kadar çok meşgul ediyor ki, onun kendini bilme ve öğrenmesini uzun yıllar engelliyor. Yunus, insanı gerçeklik boyutuna ulaştırmayan, sadece bu dünyada oyalanması sırasında ona bazı ilkeler vermek isteyen medrese eğitiminin özüne karşı olduğu gibi, uygulamadaki yüzeyselliğine ve hızına da karşıdır.

Eğitim gerekliliği

İnsan, çok büyük bir potansiyel olarak yaratılmıştır ve her yeni doğan insan, tertemiz olarak kendi hayatını ve kendi çevresini yeniden düzenleme hakkına sahip kılınmıştır. Alemlerin terbiye edicisi olan, bütün varlıkları halden hale getirerek olgunlaştıran, çeşitli işler yaptırان, çoğaltan Allah'tır. İnsan da, baştan sona onun terbiye edici gücüne tbidir.

Ancak insanın diğer varlıklardan bir farkı vardır. Diğer varlıklar, belli bir zaman ve mekân diliminde, kendilerinin yapacakları işlere göre bilgi ve yeteneklerle donatılmışlardır. Bu dünyada kendiliklerinden bir sistem kurup geliştirmeleri mümkün değildir. İnsanlar ise, bütün diğer varlıklardan ayrı bir grup olarak, "Allah'ın halifesi" olarak, dinamik bir yapı ile bu dünyaya gönderilmişlerdir. Onlara, diğer varlıklardan ayrı olarak dil verilmiştir, akıl verilmiştir ve en önemlisi olarak Allah'tan önemli mesajlar bulunan bir gönül verilmiştir.

Beklenir ki, insan duyu organlarıyla toplandığı algıları düzenleyip daha üst bilgi sistemleri kursun, birbirleriyle anlaşabilsin, düşünsün, gönlündeki kilidi açarak Allah'ın oradaki mesajını okuyabilsin. Burada insana yardım edecek akıl, gönül ve duyu organlarının yanı sıra, geçmiş insanların binlerce yıllık tecrübeleri, bilgi birikimleri, Allah'ın peygamberleri vasıtasıyla gönderdiği kitaplar ve bu peygamberlerin örnek yaşayışları da insanın gerçeği arayıp bulmasında en değerli yardımcılardır.

İnsanın eğitimine başlangıç, kendisinin mkemmellendiğini, bir çok eksiklikleri olduğunu (yâni eğitime muhtaç olduğunu) anlaması ve eğitimi kabul edecek bedensel ve ruhsal hazırlık içinde bulunmasıdır. Eğitimin her kademesinde bu sayılanlar, yani ihtiyaç duyma, yetenekli olma ve hazır bulunma unsurları gereklidir.

İnsan hiç eğitilmeden de büyük, olgunlaşır ve sistemsiz olarak çevreden edindiği bilgilerle bir hayat sürer. Ancak burada, ihtimal bir çok yeteneklerini kullanamaz, Rabbinin kendine çizdiği doğru yolu bulamaz, Rabbinin yeryüzündeki halifesi olarak kendinden beklenen işleri yapamaz.

Diğer canlılardan ayrı olarak, insan tabiatı doğuştan boştur, iğdir; bedensel büyüme ve olgunlaşmanın yanı sıra, zihinsel-ruhsal büyüme ve olgunlaşmanın da sağlanması gerekir. Bu pişme ve olgunlaşma kendiliğinden, veya kişinin tek başına çalışması ile olmaz. İnsan tek başına sadece duyu organlarıyla bu

işî yapmaya kalkacak olursa zan, yalan, yanlış ve tezvir içine düşer. Olayların ve varlıkların arkasındaki gerçeğe ulaşması, anlamları ve sırları yakalaması son derece zordur.

İnsanın duyu organlarıyla algılayamadığı, akli ile düşünemediği bir çok gerçeklik boyutları vardır. Kaldı ki, insan dediğimiz varlığın bu dünyadaki hayatı, onun gerçek hayatının çok kısa bir sınav dönemidir. O, başka hayat ve varlık boyutlarında, yaratılmadan önce de var idi, öldükten sonra da var olacaktır. O, bu dünyadaki kısa sınav dönemi dahil, bütün değişik hayat boyutlarında, "Elest meclisi"nde vardığı sözü unutmadan yaşmalıdır. Bu anlamda, insana ölüm yoktur; o, Hakk ile birlikte ezelî ve ebedidir, kıyâmetten sonra da var olacaktır.

Geniş zaman boyutundan bakacak olursak, Kıyâmet sonrasında insan hayatındaki en kapsamlı değerlendirme yapılacak, ama ondan sonra insan hayatı başka boyutlarda devam edecektir. Bu geniş zaman ve mekân perspektifi içinde kendini değerlendiren insan, gönlündeki ana şifreleri bularak her yaşam boyutunda Hakk'ın tecellisinden mest olarak ve onun emirleri doğrultusunda yaşar.

Bu ölümsüz canların, bu kısa sınav dönemi şartlarına ve ana gerçeğe uygun olarak, maddelerden ve ma'nalardan haberdar olması, kendi ana misyonuna uygun olarak iyi ve yararlı işler işlemeleri gerekir. İnsanın bu ulu misyona hazırlanması kendi kendine olamaz; önce Allah'ın ona bazı şeyleri nasip etmesi, daha sonra da uygun bir eğitimcinin yanında eğitilmesi gerekir. Yunus, bu gerçeği şöyle şiirleştiriyor:

*"Gevher seven gönüller yüzbin yol eder ise
Hakk'tan nasip olmasa, nasip olası değil.*

*Çeşmelerden bardağın doldurmadan kor isen
Bin yıl orda durursa, kendi dolası değil." (80)*

Eğitim işinin iki önemli unsuru vardır: eğitilen ve eğiten. Eğitimin olabilmesi için öğrencide uygun bir tabiat, akıl, yetenek ve öğrenme ihtiyacı bulunmalıdır. Bu açıdan bakıldığında, Yunus'un şu şiiri, onun bu husustaki görüşlerini çok iyi açıklar:

*"Aşksızlara verme öğüt, öğüdünden alır değil
Aşksız âdem hayvan olur, hayvan öğüt bilir değil.*

*Eksik olman ehillerden, kaç'a'görün câhillerden
Tanrı bîzar bahillerden, bahil dîdar gürür değil.*

*Boz yapalak devlengice, emek verme erte gece
Onun işi gözsepektir, salıp ördek alır değil.*

*Şah balaban şahin doğan, zîhî övmüş onu öven
Doğan zayıf olur ise, doğanlıktan kalır değil.*

*Kara taşa su koyarsan, elli yıl ıslatır isen
Hemen taş gene bayağı, hünerli taş olur değil.*

*Yunus olma câhillerden, irak olma ehillerden
Câhil ne var mümin ise, câhillikten kalır değil."
(83)*

Öğüt, akli olanlara, öğüdü tutacak iradesi olanlara verilir. Düşünmeyen, öğüdün arkasından gelen ma'nayı anlayamayan ve tutma iradesi göstermeyenlere öğüt verilmez.

*"Onsuz sözün gör nedir, çok söz hayvan yüküdür
Ârife bir söz yeter, tende gevher var ise." (194)*

Yunus, arzusu, kabiliyeti, iradesi, azmi olmayanın bu sert eğitim yoluna girmemesi gerektiğini, sözle bu işin olamayacağını anlatıyor.

Gerçekliği öğrenmek için ona karşı duyarlı olmak gerekir. İnsanların çoğu, Allah'ın bu dünyadaki gerçeklerine karşı kördürler, sağırdırlar. Çoğu kimsenin dış duyu organlarında bir arıza olmadığı halde, içte bunların verilerini değerlendirecek bir merkez olmadığı için, aslında bunlar da kör ve sağırdırlar. Dış duyu organları kadar bunların içteki paralellerinin de uyanık olması önemlidir. İnsanın içinin de, dışının da aydınlık ve uyanık olması gerekir.

Tasavvufta bir şeyhin, bir erin yol göstericiliğine, terbiyesine sığınmak çok önemlidir. Kişinin gönlü ne kadar coşkun, akıl ne kadar yüksek, yeteneği ne kadar çok olursa olsun, eğer uygun şekilde eğilip yönlendirilmezse, hedefsiz akan bir suya, coşkulu ama amaçsız bir harekete benzer. Tasavvuf yolunun çilesi çok sabır gerektirdiği, akıl kuvvetinin yerine çoğu kez ruh kuvveti uyarıldığı için, bu yolda iyice pişmiş bir şeyhe sığınmak gerekir. Yunus, Risâletün-Nushiyye'sinde

*"Eğer devlet gerekse akla danış
Mürebbisiz ileri varmaya iş." (13)*

diyor. İnsan, ana vatandan o kadar uzağa düşmüştür ki, bir yol gösterici olmadan dönüş yolunu tekrar bulabilmesine imkân yoktur.

Bu yol din ve şeriat yoludur ki, bu dünyadaki ferdi ve toplumsal davranışları en güzel, en iyi, en doğru (âdil) bir şekilde düzenleyerek öte dünyada da mutlu bir hayat yaşamaya yöneliktir. Bu yol tasavvuf yoludur ki, Kur'ân'ın derinliklerindeki anlamlara, varlık ve olayların iç yüzlerine, insan ruhunun tâ özündeki Allah'ın "emri"ne yönelmiştir. İnsanın bu yolda seyretmesi çok daha zordur; yol uzundur, bazen dayanılmayacak kadar aydınlıklar, bazen her tarafı kapsayan deliksiz karanlıklar, bazen sonsuzluğa kadar uzanan dümdüz yollar, bazen içine düşülen kısır döngüler, girdaplar, bazen birdenbire yıldızların ötesine kadar yükselmeler, bazen sonu gözükmeyen uçurumlara dayanılmaz bir hızla düşüşler... Rehbersiz bir kişi, bu yolun daha başından döner; eğer ısrar ederse, fazla bir mesafe alamadan akıl ve ruh dengesini kaybeder. Bu yol, ilkönce insanın kendi kendisiyle hesaplaşması yoludur; günahlarının farkına varma, bunları sayıp dökme, tevbe ederek temizlenme yoludur.

Bu yola girecek kişinin bilinci de, bilinçaltı da tertemiz ve aydınlık olmalıdır. Başkalarının hatalarını görmeden kendi hatalarımızı görmek, bundan dolayı önce kendimizle hesaplaşmak gerekir. İnsanlar çılgınca yaşama sarhoşluğundan kurtulup nefislerini, hareket ve hallerini bir kere mülâhaza etmelidirler. Hattâ bir kere değil, Hz. Muhammed gibi, günde yetmiş kez tövbe etmeli, kalbini üzerine konan manevî kirlere günde yetmiş kere temizlemelidir.

İnsanın iç dünyasına giden yol haset, kin, hırs gibi insana çok tatlı gelen ve önünü alamadığı bir çok pisliklerle tıkanmıştır. Bunun yanında sıfatlar, varlıklar, olaylar, gelenekler, yanlış bilgiler ve bunları iyi değerlendiremeyen akıl da insanın bu yolculuğuna bir engel olarak çıkar. Bu yoldaki engeller çoğu kez nimetmiş gibi görünür. Allah, "Her zümre, kendi nezdinde bulunanla ferahlık duymaktadır" (Kur'ân-ı Kerim 23/53) demektir. Elbette bu anlayış ve zevk, Allah'ın tecellisindedir ve onun oluşu yürütmesi için gereklidir.

İnsanın kendi nefsinde olup bitenleri bilmesi ve bunları Allah'ın ilâhî kânûnlarına göre değerlendirmesi, kendi kendisiyle mücâdele ederek, kendini terbiye ederek özüne ulaşması mürşitsiz olacak bir iş değildir. Bu yolda erenlerin himmeti, nazarı, terbiyesi çok önemlidir. Erenlerin sohbetinde ve gözetimi altında,

Allah'ın hidayeti ile yapılacak bir eğitim, insanı muhakkak ki gönlündeki doğruluk ve aşk kaynağına ulaştıracaktır.

*"Dağ ne kadar yüksek ise yol onun üstünden aşar
Yunus Emre'm yolsuzlara yol gösterdi vü hoş
eder." (158)*

Yunus için gerçek eğitim ve uygulaması

Yunus'a göre gerçek eğitim, medreselerde yapılandırılan tamamen farklıdır. Amaçları muhtevası ve eğitim teknikleri yönünden farklıdır. Medrese eğitimi sosyal hayatın ayrıntılarıyla uğraşırken, tasavvuf eğitimi bireysel hayata ve tabiata yönelir ve onların özüyle meşgul olur. Medrese eğitimi din ve davranış farklılıklarını değerlendirirken tasavvuf eğitimi ortak noktaları görür, farklılıkları birbirine yaklaştıracak bir hoşgörü bakışı sağlamaya çalışır. Bu farkı Yunus bir dizesinde şöyle vurgular:

*"Cümle yaratılmışa bir göz ile bakmayan
Halka müderris ise, hâkikatte âsidir." (49)*

Tasavvufun peşinde koştuğu, eğitimde amaçladığı, Allah'ın gerçeklik denizine ulaşmak; olayların ve varlıkların zaman ve mekân içindeki bütün gelişimlerini, değişimlerini, amaçlarını ortaya koymak, evrenlerin amacını ve işleyişin ana gücünü öğrenmektir. Mutasavvıflar dünyanın maddî yönü yerine, maddeyi harekete geçiren manevî yönüne bakmışlar; dünya hayatını düzenlemeye yönelik maddî ve dinî bilimler yerine "aşk bilim"ni öğrenmeye çalışmışlardır.

*"Biz tâlib-i ilmleriz, aşk kitabın okuruz
Çalab müderris bize, aşk hod medresesidir." (49)*

Eğitimin amacı, tarih boyunca ya tam tespit edilememiştir ya da tam uygulanamamış; eğitim araçlarından bazıları amaç haline gelmiştir. Eğitimde bilgi öğretilmesi, aslında bir araçtır. Ama bir çok uygulamada bu bir amaç özelliği kazanmıştır. Medreselerin eğitim amacı, genelde bazı dinî bilgilerin öğrencilere ezberletilmesi veya öğretilmesi seviyesinde kalmıştır. Oysa Yunus, kendi eğitim amacını net bir şekilde şöyle ortaya koymaktadır:

*"İlim ilim bilmektir, ilim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsen; bu nice okumaktır?"*

*Okumaktan ma'na ne; kişi, Hakk'ı bilmektir
Çün okudun bilmedin, ha bir kuru emektir.*

*Dört kitabın ma'nası bellidir bir elifte
Sen elif dersin hoca, ma'nası ne demektir?" (163)*

Hakk'ın gerçekler hazinesine girmenin yolu, kişinin kendini bilmesinden, kendi gönlünden geçer. İnsan için en gerçek bilgi, kendisi hakkındaki bilgidir. Ama insan kendisinden ziyade dış âleme yönelmiştir. Kendi sırlarını bilmeden dış evrenin sırlarını bilebilmesi de mümkün değildir.

Tasavvufta "er"en, kendisine ulaşan kişiyi rahatlatır, sakinleştirir, sadeleştirir, içini temizler ve kişinin kendi kendini değerlendirmesini, öğrenmesini ve kendi benliğinin derinliklerindeki doğruluk merkezine ulaşmasını sağlar. Bu işleri kişinin rehbersiz yapabilmesi çok zordur.

Zaten dünyanın her tarafında tasavvuf eğitiminin birinci şartı, mürşide tam teslimiyettir. Çünkü mürşit, öğrencilerinin özelliklerini çok iyi tanıyarak onlara uygun, farklı "seyir yolları" geliştirir. Er, tasavvuf yoluna girenler için örnek kişidir, âriftir, bütün mürşitlerin kazanmak istedikleri ana özellikleri sergiler.

Erenler bir denizdir, âşıklar bu denize dalarak oradaki gerçeklik cevherlerini bulurlar, oradaki sırlara ererler. Erenler bir ana, bir öğretmen olarak kendi mürşitlerini bu denizde besler, büyütür, olgunlaştırır, gözlerindeki perdeleri açar, nefislerine sahip olmayı öğretirler.

Yunus Emre'nin şeyhi Tapduk Emre'dir. Yunus, onun kapısında yetişmiş, halka onun öğretisin yaymıştır.

Aslında gönül sahiplerinin söylediği gerçekler birbirinden farklı değildir; dolayısıyla tasavvufun dervişleri gerçeğe ulaşırma yolu, bazı küçük ayrıntıların dışında, birdir. Ancak tasavvuf, öğrencilerle tek tek meşgul olmayı esas aldığı için, burada kitlesel eğitime geçmek mümkün olmamıştır.

Öte yandan, bu eğitimde, Allah'ın inayeti ve kişinin yeteneği de esastır. Bu gibi nedenlerle şeyhler bütün müritleriyle tek tek ilgilenmek zorunda kalmışlardır ve sınırlı sayıda öğrencileri olmuştur.

Tasavvuf eğitiminin metodu: sohbet

Kur'ân'daki “*kün, fe yekün*” (“*ol dedi ve oldu*”) ifadesi, Allah'ın evreni yaratırken söz ile yarattığını göstermektedir. Yuhanna İncil'i de “*Başlangıçta Söz vardı. Söz Tanrı'yla birlikteydi ve Söz Tanrı'ydı*” diye başlar. Aslında evren dediğimiz tüm yaratılış Allah'ın bir sözüdür. Evren ile Allah arasındaki bu yaratılış ilişkisi insana da verilmiştir. İnsan ile evren arasındaki en önemli ilişki de dil ile kurulmaktadır.

Dil, Allah'ın, diğer varlıklardan farklı olarak insana verdiği en büyük lütuflarından birisidir. Varlıklar ve olayların o andaki çok zengin anlatım biçimlerinden farklı olarak, dil, insanların onları daha üst düzeyde değerlendirmelerini, birbirlerine aktarmalarını, yeni tasarımlar kurabilmelerini sağlar. Ancak unutulmaması gerekir ki, insanda dile gelen, Allah'ın iradesidir.

İnsan bu dünyaya gelirken kendisinden “*söz*” de alınmıştır². Bu verilmiş sözü hatırlayarak, Allah'ın yeryüzündeki halifesi olarak iyi düşünmeli, ortaya iyi işler koymalı ve sonunda varacağı yer ile bağlantısını hiç bir zaman kesmemelidir.

Gerçi dil, Allah'ı söyleyecek, onun tecellilerini anlatacaktır ama buna kâdir midir? Dilin doğru ve tam söylemesi esastır. Bu noktada bir hata yapmamak için, dervişler genellikle susarlar. Ama içindeki aşk öyle bir noktaya gelir ki, âşıkın her tarafından sızmaya başlar; göz ve kulaklardaki perdeler açılır, dildeki başlar çözülür, âdeta insanın içinde Tanrı konuşmaya başlar. Dolayısıyla insanların eğitmesinde, onlara doğru yolun gösterilmesinde kullanılacak en etkili yollardan biri de sözlü anlatım ve sözlü tesirdir. Zaman geçtikçe insanlararası haberleşme ve etkileşimde dilsel anlatımın gücü artmaktadır.

Tasavvuf eğitiminde de söz, eğitimin temelinde yer almıştır. Müritler uzun süre sadece şeyhlerinin sohbetlerini dinlemişler; şeyhler de müritlerinin aklını ve gönlünü sözle yönlendirmeye çalışmışlar ve bunda da başarılı olmuşlardır. Tasavvuftaki yaygın kanaat, Tanrı'nın insanları yönlendirirken genellikle sözle yönlendirdiği şeklindedir. Değişik

² Bu dünyaya özel bir görevle gönderilen ve Allah'ın yeryüzündeki halifesi olan insan, aynı zamanda büyük bir emanet yüklenmiştir (Kur'ân-ı Kerim 33/72). Bütün zamanlar içinde, yâni Hz. Âdem'den Kıyâmet gününe kadar yaratılmış ve yaratılacak olan bütün insanlarla Allah arasında bir akit yapılmış; Allah'ın “Ben, Rabbiniz değil miyim?” (“Elestü bi Rabbiküm?”) sorusuna “Evet” (“Belâ!”) denmiştir (Kur'ân-ı Kerim 7/172-173). İlk insandan son insana kadar herkes bu sözleşmenin içindedir. Her insanın doğuştan getirdiği benliğinde bu sözleşme vardır. Kıyâmet günü herkesten, kendisine verilen ilâhi emanete uygun davranıp davranmadığı sorulacaktır (Kur'ân-ı Kerim 24/65,25; 16/95; 2/27; 15/29). Her insan doğuştan, Allah'a ulaşma kudret ve yeteneğine sahiptir. İnsan, Allah ile yaptığı bu akti unutmaktadır (Kur'ân-ı Kerim 20/115;2/ 27-28; 17/34; 32/14; 59/19).

insanlarda konuşan, konuşmalarla insanları yönelendiren Allah'tır. Yunus, bir şiirinde bunu şöyle anlatır:

*"Ey sözlerin aslın bilen gel, de, bu söz nerden gelir?
Söz aslını anlamayan sanır bu söz benden gelir.*

*Söz karadan aktan değil, yazıp okumaktan değil
Bu yürüyen halktan değil, Hâlık âvâzından gelir." (51)*

Âşıkların dilini çözüp, oradan hikmetlerini akıtan da Allah'tır. Her şey, onun kendini açığa çıkarması için bir vasıtaadır.

*"Miskin Yunus bu sözü kend'özünden eyitmez
Hakk Çalap veribidi sabağın dilimize." (124)*

Sözü söylerken yerini, zamanını ve söyleyiş biçimini iyi ayarlamak gerektiği gibi, sözün kime söyleneceğine de dikkat etmelidir. Anlamları bilmeyen, söylenen sözü doğru anlamayacak kişiye söz söylenir mi? Söz, anlayan için bir anlam ifade eder; onu tam anlamayan için hiç bir şey ifade etmediği gibi, yanlış anlayanları da yanlış yollara sevkeder. Öte yandan, sözü doğru anlayan kişilere söylemek de yetmez; bir de gerektiği kadar söz söylemelidir.

Tasavvufun dersaneleri, dost meclisleridir ve buralarda sadece sohbet yapılır; göz perdeleri burada açılır, kulaklar burada duyar; olayların ve varlıkların gerçek yüzleri burada ortaya çıkmaya başlar. Bu meclislerde önce, aklın nefisten bağımsızlığı sağlanır ve insan, aklın rehberliğinde gidebildiği kadar gider. Daha sonra akıl imâna, imân sevgiye dönüşür. Allah'ın tecellileri arasında onun bir tecellisi olarak yaşamının hoşluğu, manevî hazzı duyulur. Kendi nefisini terbiye, onu tamamen kontrol altına alma yönünde fiilî hazırlıklara girilir. Dünya, önce hayal ve düşe dönüşür, sonra bu hayal ve düşten kurtulma çabası verilir. Bütün bunların temeli dost meclislerinde, sohbetler sırasında atılır. Sohbetlerde bilgiler ve algılar kontrol edilir, bunların yanlışlığı açıkça ortaya konur. Dünya yeni bir gözle değerlendirilir. Yeni bilgilerin ve dolayısıyla algıların daha sağlam temeller üzerine kurulacağı öğretilir. Olayların ve varlıkların gerisindeki anlamlara, "sırlara" ulaşılır; orada teneffüs edilen, âdeta, gerçekliğin nefesidir.

Sohbetler, okumaktan çok daha etkilidir; hem bahsettiği gerçekler açısından hem sohbetlerde oluşan manevî eğitim ortamı bakımından. Bir yerde hep zekâyâ hitabedilir, oraya bilgi yüklenir; diğer tarafta en azından akla ve daha ziyade gönüle hitabedilir, orada bir ışık oluşturulmaya, bu ışığın bütün iç dünyayı aydınlatmasına, iç duyu organlarını uyandırmasına çalışılır. Her insana kendi değeri, kendi öz benliğindeki hakikat pınarı gösterilmeye ve insan, o gönül merkezinin

yönetimine sokulmaya çalışılır. Eğer bu başarılırsa, hem insanın kendi değeri ortaya çıkacak hem de kendi değerini gören, başkalarında da aynı yüce merkezin bulunduğunu farkederek onlara da saygı gösterecektir. Böylece mikrokosmostan makrokozmosa kadar Allah'ın tecellisi olan bu evrene saygılı, yumuşak ama etkin bir bakış açısından bakabilecektir. Bunlar erenlerin sohbetlerinde kazanılır. İnsan nasıl yemek ve içmekle bedeninin dış biçimini geliştiriyorsa, sohbetlerle de ruhunu, "canını" geliştirir. Sohbetlerde alınan "can nimeti"dir.

Tasavvuf eğitimde öğrenci: Derviş, “Miskin”

Tasavvufta, öğrenci yetiştirme süresi belli değildir. Çünkü, diğer eğitim kurumlarından farklı olarak, burada, öğrencinin kendi isteği ile hocasına her yönden ve tamamen teslim olması esastır. O zaman çok zorlu bir eğitim dönemi başlamış olur ve burada en küçük bir ruhsal gevşeklik veya ara verme her şeyi sıfırlayabilir.

Tasavvufi eğitim anlayışının temelinde şu inanç vardır: İnsan en güzel özelliklerle donatılarak yaratılmış, ancak bazı olaylardan sonra bu imtihan ortamına, bu aldatıcı ve pisletici dünyaya atılmıştır. Bu arada maddî ve manevî nefis istekleri de insanın özellikle içinde yaşadığı sosyal yapıyı alabildiğine bozmuştur. Eğitimin hedefi, önce kişinin geçmişinden kalan zihinsel ve ruhsal yapılanmayı (vaziyet alışları) silerek zihnini ve bilincini berraklaştırmak; sonra onları ilk çıktıkları saf kaynağa, Tanrı'nın özüne geri göndermektir. Bu da çeşitli kademeler halinde gerçekleştirilir. Meselâ; “çokluk perdeleri”ni aşır nefsi kontrol etme, Allah'a doğru seyir ("seyr ilellah"), Çokluk perdelerini tamamen geçip Allah'tan başka bir evren olmadığını, evrendeki her şeyin Allah'ın tecellisi olduğunu bilme; Allah'ta seyir ("seyir fillah"), Açık ve gizli bütün zıtlıkları kaldırarak evrendeki her şeyi bir bütünün parçaları olarak görmek ("aynü'l-cem") Bu seviyeden tekrar halka dönmek, çoklukta birliği, birlikte çokluğu görmek; Allah ile Allah'ta seyir ("seyr billah anillah")

Tasavvuf eğitimi sırasında, önce insanın iç dünyasında bir fırtına yaratılır. Burada insan kendi nefisine, kendi arzu ve isteklerine karşı savaş verir; kendi kendini değerlendirir, kendi kendisiyle hesaplaşır. Tasavvufta bu başlangıç; insanı kendisini değerlendirme ve kendisiyle hesaplaşma seviyesine getirme çok zordur. İnsanların evrende en çok korktukları şey, kendi iç dünyalarıdır. Bütün dünyaya meydan okuyan, bütün dünyaya hesap soran insan, kendi kendisinden hesap sormamakta, kendi iç dünyasına girip, esas savaşıcağı ile savaşır orayı durultmamaktadır. Bunun yerine bir çok arzu ve yasakların çarpıştığı, bir çok zıtlıklar içinde bulunan bir varlık olarak yaşamaya devam etmektedir. İnsan huzursuzluklarının hepsi buradan kaynaklanmaktadır.

Nefs için ruhun öldürülmesi, insan için nasıl iyi bir durum değilse, ruh için nefsin tamamen öldürülmesi de aynı şeydir. Çünkü insan için bu iki güç de son derece gereklidir. Nefsi tamamen öldürerek bu dünyadaki sınavı kazanacağını zanneden, aldanır. Sınav nefis ile beraber başarılırsa anlamlı olacak, yoksa hiç bir anlamı kalmayacaktır.

Yunus, tasavvufun uzun süren öğrencilik kademesi şartların şöyle anlatıyor: Bu yola giren kişi riyâyı bırakacak, melâmetlik donunu giyecek, gözüyle gördüğü her şeye tepki göstermeyecek, bu işin sözle olmayacağını, sevginin onu bütün dünyadan ve hattâ kendi canından bile vazgeçireceğini bilip kabul edecektir.

Eğitim gönüde olacaktır; gönül olgunlaşmamış, pişmemiş ise burada hırka ile tâcın ne bir faydası olur ne de sorumluluğu. Yunus, bu yola giren kişilerin önce gönüllerini genişletmeleri, oradaki kargaşayı silip yeniden şekillenmeye hazır olmaları gerektiğini anlatır:

*"Derviş gönülsüz gerektir, söğene dilsiz gerektir
Dögene elsiz gerektir, halka beraber gerekmez.*

*Eğer derviş isen derviş, cümle âlem sana biliş
Fodullığı hulka değış, arada ağyar gerekmez." (167)*

Dervişlikte şart nedir? Önce dirliktir, sükûnettir; kızmamak, öfkelenmemek, kıskanmamak, kin tutmamak, haset etmemektir. Sonra, baktığı her şeyde Hakk'ı gören bir veliye kayıtsız teslim olmak, kendi varlığı dahil her türlü dünya malını elden komaktır.

Dervişlik, miskinlik demektir; miskin olmayan, dünya malı ve endişesinden geçmeyen derviş olamaz (57). İnsan aslında miskindir. Bu dünyaya çıplak gelir, çıplak gider; bu dünya malı -kendi bedeni bile- burada kalır. Ama o, nefsinin azdırmasıyla dünyada kendinin ihtiyacından çok daha fazla şeye sahip olmaya çalışır. Sahip olma hırsı onun dünyayı doğru algılamasını engeller, gaflet içine düşürür, azdırır, zâlimleştirir. Bu gibi durumlarda bir tek eğitici olgu vardır, o da ölümdür. Yunus bu şok olayı bir sarsılma, kökten değerlendirme ve kendine gelme unsuru olarak sık sık kullanmıştır.

Ama burada ölüm gerçeğinin, dünyanın, hayatın değerini sıfırlamasına izin verilmemelidir. Miskinlik, dünya malının insanın anlamını örtmesine engel olmak, ona gereğinden fazla değer vermemek, her an onu sıfırlayabilecek bir ruh yapısında olmak demektir. Zaten bu ruh yapısına ulaşmış bir kişi kesinlikle kendi hakkında ve bir kaç günlük ihtiyacından başka dünya malı biriktirmez; onun esiri olamaz.

*"Miskin ol bre miskin, gider senden kibr ü kin
Rüzgâr gelir geçer pes, kime ne kalasıdır?" (161)*

Dervişin veya miskinin dünyaya bağlılığı kendi nefsi için değildir. O dünyayı sever, her şeyi hoş görür; çünkü her şey Hakk'ın, tecellisidir. Dünyanın değeri altınından, gümüşünden değildir, herşeyde Hakk'ın dolu olmasından, herşeyin Allah'ın âyeti olmasındandır. Bu nedenle dünyayı dolaşma, gezip görme ("teferrüc"), tasavvuf eğitiminin önemli kademelerinden biridir.

Dervişlik eğitiminde kademe kademe göz önünde tutulması gereken bazı kapılar vardır. Yunus, dört kapı sayar. Bunlar şerîat, tarikat, marifet ve hakikat kapılarıdır. Tasavvuf eğitiminde bunların da daha ayrıntılı durakları vardır:

*"Dört kapıdır, kırk makam; yüzaltmış menzili var
On'ere ne açılır velâyet derecesi." (132)*

Bu kapılardan her birini geçen için, bir gerideki kapıya dönmek artık sapıklık olur; menzil hep ilerdedir. Bu ilerleyiş sırasında ise hiçbir engel veya hoşluk, insanın imânı zedelememelidir.

İyi yetişmiş dervişler, uçan kuşlara benzer, iç dünyaları arştan daha uludur bunların. O nedenle, dış görünüşlerine bakarak bunları hor görmemelidir. Yunus'un nezdinde bunlar senlik-benlik dâvasını kaldıran, evrene rahmet olan Allah'ın sevgili kullarıdır:

Yunus'un "miskin" ve "derviş" kavramlarına, gene aynı kişileri semgeliyen "garib" kavramını da katmak gerekir. Yunus, Türk edebiyatındaki garip şairlerin ilki ve en büyüğüdür. Derviş yaşayışı garip bir yaşayıştır ama, zaten insanın bu dünyadaki bütün yaşayışı garipçedir. Onun dünyadaki ömrü de misafirlikle geçen kısa bir ömürdür. O, hep ezeli vatanın özlemini çeker.

Eğitim hedefi: kâmil insan (ârif)

Kâmil insan, olgun insan, doğruyu bilen ve bildiği gibi davranan insandır. Bütün tasavvuf yolu insana önce kendisini bulduran, kendisindeki hataları gösterip onları bir daha yapmamak üzere tövbe ettiren, daha sonra kademe kademe içinde yaşadığı evreni ve bu evreni yaratan Allah'ı bulduran, bildiren bir yoldur. Bu yolun giriş kapısı kendini bilme, hatalarını bilme ve tövbe etmektir.

Tövbe, insanın uyanmasıdır. Dünya hayatı öyle yoğun olarak insanın ilgisini ve dikkatini çekmektedir ki, âdeta sürekli tövbe edilmesi gerekmektedir. Allah her an yeni bir iştedir; evrendeki her şeyi devamlı

değiştirmekte, devamlı öldürüp dirilmektedir. Yâni, her an taptaze olarak hayata yeniden katılma imkânı vardır. Geçmiş ve gelecek perdeleriyle ve hayalleriyle fazla oyalanmadan, Allah'ın her an taptaze olan yaratışına katılmak, onun iradesine teslim olmak gerekir.

Tövbe, geçmiş zamana mahkum olmadığımızı, zaman perdelerinden kurtulabileceğimizi gösterir. Tövbe, insanın kendi hataları üzerinde, onlardan ders alarak yükselmesidir. Günâhların farkına varma ve tövbe etme, gelişme ve olgunlaşmanın başlamasıdır. Tövbe, insanın içindeki doğruluk makamının uyanması, esas doğruluk merkezi olan Allah'ın zâtı ile bağlantının kurulması ve o yaratıcıya, o ana kaynağa sığınmaktadır.

İnsanın hürriyetini engelleyen, büyük ölçüde maddedir. Kendi ihtiyacından fazla maddeye sahip olan insan, soğukkanlı bir değerlendirmede, maddenin de kendi nefesine sahip olduğunu görür ve bundan kurtulmaya çalışır. Aslında insan, kendi arzularının esiridir. Mal-mülk, şan-şöhret sahibi olma, bazı arzuları gerçekleştirmek içindir. Arzuları hep diri tutmak, ama aynı zamanda baştan sona hep kontrol altında tutmak gerekir. Hürriyet!.. Kime ve neye karşı hürriyet? Maddeye karşı, kendi dışındaki insanlara karşı, kendi içinde insanı kontrol eden ve yanlış yaptıran, günâh işleten güçlere karşı hürriyet... Hürriyet, Allah'a kulluğun dışında, insan ruhunun tamamen hür olmasıdır. İnsan, Hakk'a karşı kul, halka karşı hür olmalıdır (Ebu'l-Hüseyin bin Bünân). İnsanın Allah'a lâıykıyla kul olması da ancak hürriyetle olur. İnsanın hürriyetini kısıtlayan her şey, onu Allah'tan uzaklaştırır. İnsana "seçme hürriyeti" verilmiştir. Çoğu kez bu hürriyeti de doğru kullanamayız ama, her insanın Allah ile bir akti vardır ve Allah, insanlara güvenmektedir. Onu bu dünyada şeytanla başbaşa koymuştur ve ona verilen hürriyet sınırları içinde, bu güç işi başaracağından emindir.

Kâmil insan, iç dünyası son derece berrak insandır. Kendisiyle hesaplaşmasını tamamlamış, kendi içindeki nefsanî güçleri tamamen kontrol altına almış ve iyiliğe yöneltmiş, kendi kendisiyle her an barışık olan insandır. Âriflerin dış yüzlerine bakarak onlar hakkında yanlış zanlara kapılmamalıdır. Yahya bin el-Muaz, iyi yaşayan, çok ibadet eden zâhit ile ârifi karşılaştırırken şöyle diyor: Zâhit dıştan saf, içten karmakarışık; ârif ise dıştan karmakarışık, içten billur gibidir.

Ârif, bilen, tanıyan demektir. Gerek dış dünyada algıladığımız her şey, gerek insanın iç dünyasındaki hayaller, düşünceler Allah'ın âyetleridir. Bilinen her şey Allah'ın bir parçasıdır. İnsan parçaları biliyor; bazen parçalar içinde kayboluyor, gerçeği bulma yolunda çok zaman yitiriyor. Tanrı'nın kendisine verdiği ömür içinde, parçadan ana bütüne gidemiyor. Oysa her insan benliğinin derinliklerinde, Allah'ın birliğine, kendinin Allah tarafından yaratılıp bir süre için bu dünyaya

gönderildiğine dair inanç vardır. İnsan, Allah'ın evren olarak yarattığı bütünü bir parçasıdır. Evrenin her yerinde her an Allah tecelli ediyor; insanlarda da! Allah'ın insanlarda da her an tecelli etmesi, onun zihnine ve ruhuna gerçeklerin açıklanması, insanda kendisini de Hakk olduğu şeklinde bir kanaat uyandırıyor. Oysa kendi varlığı bile, insanı Allah'a karşı perdelememelidir.

Ârif, Allah'ın varlıklarda ve olaylarda kat kat perdelerle tecelli ettiğini bilir. Bu perdeleri açtıkça gerçek daha açık olarak ortaya çıkmaya başlar. Ârif perdeler altındaki gerçeği, bâtinî bilgiyi arar. Bu arada dıştaki görünen duyu organlarını değil, onların içteki paralellerini; can kulağını, kalp gözünü kullanır.

Ârif, bir sır olan kendi varlığını çözümlenmiş, kendinin ne olduğunu, görevini, önünü-sonunu bilen kişidir. İnsanın bu seviyeye gelebilmesi, bir şeyhin yardımıyla kendini çözümlenmiş iç dünyasındaki sırlara ulaşması kolay değildir. Ârif, bu zor işi başarmış, dinamik bilgiye ("keşf") ulaşmıştır.

Âriflik, her şeyi anlayıp durgun bir hayata çekilmek değildir. Allah'ın evreni yaratması her an devam etmektedir ve biz onun bilgisine, onun tasavvurlarına sahip değiliz. Biraz sonra neleri nasıl yaratacağını bilmiyoruz. Bu nedenle ârif, dünyaya açık insandır; her an Hakk'ın tecellilerini izler, gözler ve bundan büyük bir manevî haz duyar.

Ârif, sabırlı kişidir. Zaten kendisinin olgunlaşması sırasında büyük riyazet ve mücâhedeler geçirmiş, ıstırap içinde olgunlaşmıştır. Dünya hayatının çekiciliğine karşı Allah'ın çizdiği sınırdan bir milim aşmamış, belâ ve ıstırapı ilaç gibi içmiştir.

Ârif, mütevekkil kişidir. Allah, kötülük yapmaz; onun yaptığı her şeyin hayırlı bir sonucu vardır. Bütün işlerin sonucunu tayin eden de Allah'tır. Bu nedenle, kendimizin yapabileceği kadarını yapıp gerisini Allah'a bırakmak, bundan huzur ve mutluluk duymak tevekküldür. Ârif, Allah'tan hep hayırlı olan şeyleri ister ve verilenlere de râzı olur.

Ârif cömerttir. Cömertlik, tasavvuf eğitiminin olgunlaştırıcı unsurlarının en önemlisidir. İnsanın içindeki hırsı, kını kırar. Allah, bütün yarattıklarını rızıklandırır ve cömertlik, bu işte Allah'ın "rahmet" ve "rahim" sıfatlarının tecellisine katılmaktır, Allah'ın kudret, merhamet, ihsan ve lütfundan emin olmaktır. Dünya nimetlerine esir olmadığımızı, onlardan her an vazgeçebileceğimizi göstermek demektir.

Ârif merhametli insandır. Evrendeki bütün oluşları benliğinde yaşayan insan, zengin yaşayan, doya doya yaşayan insandır. Evrendeki bütün varlıklar daha önce bizim parçalarımızdı, daha sonra da bizim

maddemiz onlarda hayat bulmaya devam edecektir. İnsan, tabiattaki bütün varlıklardan seçilerek yaratılan bir canlı; bütün varlık âlemi, insanı yaratmanın ön basamaklarıdır. Ârif insan, evrendeki her şeyi kendisinin bir parçası gibi görür ve onlarla bu incelik ve merhamet içinde ilgilenir.

Ârif, evrende yalnızca güzellikler görür. Çünkü Allah'ın yarattığı her şey iyi ve güzeldir; çirkinlik, bizim onları kötü kullanmamızdan, aldanmamızdan ve kötü görüşümüzden kaynaklanmaktadır. Ârif, her şeyi Allah'tan zuhur ettiği gibi tertemiz görür; zıtlıkları, çatışmaları kaldırır; bunları, bir işi yapmak için ortak bir çalışma olarak değerlendirir.

Her şeyi gerçekte olduğu gibi görmek ne güzel şey! Tasavvuf, evrendeki her şeyi güzel görme eğitimidir ve ârifler bu eğitimin başlıca ürünleridir. Ârif, bu dünyayı Allah'a dua eden, ona çeşitli şekillerde ibadet eden unsurlar olarak görür. Kendi yaptığı her şeyin de bir dua hûşûsu ve hoşgörüsü içinde olmasını ister. Allah'ı sever, onun için Allah'ın tecelli ettiği her şeyi de sever.

Tasavvuf eğitiminin ürünü olan "ârif" ile medrese eğitiminin ürünü olan "âlim" arasında önemli farklar vardır. Âlim her zaman kitaplara bağlıdır; öğrenme yoluyla, akıl ve düşünce yoluyla Allah'a varmaya çalışır. Allah'ta, Allah ile yaşamayı zevk bilir, hakikatları anlamada keşif metodunu kullanır.

Evren içindeki bütün yaratmanın gayesi insandır. Allah; insanın içine kendi ruhundan ruh koymuş, ona öğretmenlik yapmış ve daha sonra bilgi öğrenme ve geliştirmeye yatkın bir varlık olarak onu bu dünyaya göndermiştir, Bütün varlıkların ve olayların özünde Allah olduğu gibi, özel olarak donatıp bu dünyaya gönderdiği her insanın özünde de Allah vardır. İnsana duyulan sevgi ve saygı bundandır. İnsan, evrendeki yaratmanın gayesi ve Tanrı'nın vekili olduğu için, fert insanın hak ve hürriyetleri üzerine din, toplum gibi hiç bir unsur çıkartılmamıştır.

İslâm dini, insan içindir; toplum ve devlet için değildir. Hitap insanadır. Tanrı'nın emirleri zorlamadan tebliğ edilir. Eğer hür olarak inanılırsa inancın bir değeri olabilir; zorlamayla yaptırılan "inanma", inanmanın tabiatına aykırıdır. Kaldı ki, Allah istediğini doğru yola ulaştıracağını belirtmiştir. Bu noktada zorlama, Allah'ın iradesine karşı çıkmaktır. O Allah, evrenin bütününe hükmünü yürütmektedir ve bizim bilmediğimiz birçok şeyi bilmektedir. Dolayısıyla onun hükmünü yürütmesine karşı çıkma veya hükmünü değiştirme çabaları, ne boş çabalardır!...

Allah, bütün âlemleri hem yaratan hem terbiye edendir. Evrende algıladığımız her şey onun âyetleridir. Ruhumuzda duyduğumuz, aklımızdan geçen her şey onun âyetleridir. Öyle iken, bu evrende

herhangi bir şeyi sevmemenin, Allah'ın âyetlerini sevmemenin imkânı var mıdır? Allah, bu evrenler içinde hiç bir şeyi boşuna yaratmamıştır; her varlığın, her olayın bir hikmeti vardır. Öyle iken bu evrende sevilmeyen bir şey olur mu? Allah'ın yarattığı her şey mutlak iyi ve güzeldir. Öyle iken, bu evrende neyi sevmeyeceksin?

Tasavvufun sevgisi, ilk önce Allah'ın zatına yönelir; oradan dalga dalga bütün insanlara, bütün varlıklara, bütün olaylara yayılır. Hem de rahman olarak, hem de rahim olarak.

Sonuç

Hem Türk dilinin söyleyiş güzelliklerini ortaya koyan hem de bir duygu çağlayanına sahip şiir dehası olan Yunus Emre, Türk eğitim tarihinde çok değişik bir eğitimci-velî kişiliği sergilemektedir.

Kendi gerçek hayatını ve yattığı yeri onun kadar ustaca gizlemiş, öte yandan efsanelere konu olup halkın gönüllerine girerek onun kadar ideal hayat yaşamış, her dönemdeki insanlar arasında yer bulmuş bir velî hemen hemen yoktur. O, bir hakikattir; maddî olarak var olmuştur ama bir sır gibi kendini gizlemiştir. Kendi gizlidir, sevgi ışığı yüzlerce yıldan beri bütün Anadolu'yu aydınlatmaktadır. Gördüğümüz kadarıyla bu ışık bütün dünya insanlarına yayılmakta, dalga dalga onları da kendine çekmektedir.

Yunus, tasavvuf eğitiminde insan şahsiyetine en fazla önem veren, onu en sağlam şekilde oluşturan velilerdendir.

Zamanımızın eğitiminde ve sosyal hayatında, insanlara "özüne güvenme duygusu" verme çabaları ya psikolojik çöküntü ve yıkımlara ya da gerçeklerden kopuk, hakka, hukuka dayanmayan patolojik saldırganlıklara dönüşüyor. Bu sorun Yunus'un da ana sorunu. Ama bu insana güven sorunu, Yunus'ta bütün insanlar için tam doğru ve uygulanabilecek şekilde çözülüyor.

İnsanlar arasında bedenler, zekâ ve yetenekler, cinsiyet, milliyetler, ırklar, sosyal ve kültürel menşeler farklıdır; bunlarda bir eşitlik sağlamaya çalışmak da çok zordur. Ama Allah bütün insanlara bir sevgi ve hakikat kaynağı olan gönül vermiş, can vermiştir. Kendisi bütün insanlara buradan hakîm olmakta, bütün insanlar Hakk'a buradan gitmektedir. Bütün işlerin sonucu Allah'ın takdirindedir ve Allah'tan başka güvenilebilecek hiçbir kaynak yoktur. Başka bütün şeyler geçici ve aldatıcıdır.

Görebildiğimiz, Yunus tasavvufta ve tasavvuf eğitiminde sevgiye ağırlık veren bir yol geliştirmiş, gerçeğe ulaşmada ana metot olarak sevgiyi kullanmış, bütün gerçeklerin temeli olarak da sevgiyi almıştır.

Eğitim, insanlara bu sevginin öğretilmesidir. Evrendeki her şeyin, sevgi gücü ile nasıl oluştuğu, nasıl aktığı erenler vasıtasıyla öğretilecektir. Erenlerin yapacağı bu eğitim işi, kolay değildir. Çünkü insan beden ve ruhtan meydana gelen bir varlık olarak kendi dışında ve kendi içinde cereyan eden şeyleri anlayacaktır. Aslında insan bunu anlayacak şekilde teçhiz edilmiştir, ama varlık evreni üzerindeki perdeler, kendi ruhunun derinliklerine giderken karşılaştığı engeller eğitim işini zorlaştırmaktadır.

Eğitimin amacı ârif insan yetiştirmektir. Bu amaca ulaşmak da birçok meşakkatli kademedен geçilerek mümkündür. Bu yolculuk sırasında yol rehberleri, yol arkadaşları gerekir. Buna rağmen, eğitilecek olan ferttir. Eğitim yoluna giren kişi, metin bir şekilde kademeleri tek tek geçecek, sevginin egemen olduğu, herşeyin perdesiz gözüktüğü hakikat denizine ulaşacaktır. Allah'ın o gerçeklik dünyasında herşeyin ne kadar mükemmel oluştuğunu görecektir, kendisi de bu mükemmel oluşa doğru yolda ve isteyerek katılacaktır.

Bu sevgi ve hürriyet denizinde artık bütün farklar kalkmış, bütün olaylar aydınlanmış; insanın içini sonsuz bir huzur ve mutluluk kaplamıştır. İnsan artık bu dünyada da, öte dünyada da yabancı bir varlık olmaktan kurtulmuş, zaman ve mekân içinde herşeyi kaplayan büyük birliğe, bilinçli bir varlık olarak o da katılmıştır. Tasavvuf eğitiminin ve Yunus'un amacı da budur.